

ներն, որոնց գէժ գլխաւորաբար կը գործածուին այս լուգարանները, եւ են խոլլէ (scrofules), յօգացու (rhumatisme), հնացած գաղղիական ակտ եւ այլն։

Այս լիմաններն ամառ ժամանակ այցելուներով կը լեռնուին, ամառանոց կուտանիցիքի (Անգրի-վաիկ) կաշուածը, ուր երբեմն մինչեւ 3 հազար բնասանիք կը հաւաքուին։ Երկաթուղին կէս ժամու մէջ կը բերէ ակտաւորներն Օդէսայէն այտտեղ։ Ամառանոցները շարուած են լճին բոլորափրք՝ բուսականութեամբ հովանաւորուած, եւ գլխաւորաբար Հրէից կը վերաբերին։ Գնէրն այտտեղ թէ սենեակներուն եւ թէ այլ պիտոյիցը՝ սաստիկ թանգ են, այս պատճառաւ ալ ամենուս մատչելի չեն։ — Խորը կամ լճին ինչպէս յիշեցինք, նեղ են երկար շերտի ինմանի եւ խորութիւնն ալ մեծ չէ, 0, 30 մինչեւ 3,00 մետր։ Բնակութիւնները հաստատուած են գլխաւորաբար ձգի կողմն, որ աւելի մօտ է քաղաքին։ Իսկ ալ կողմ կատարեալ ազուհանք է, ուստի տարեկան 1—1½ միլիոն պուգ ծովային աղ կը հանուի։ Քաղաքն այտտեղ գնդեցիկ հիւանդանոց մի ունի կառուցած, որու սենեակներուն մէջ բաշիքները հաստատուած են, եւ ուր բերում են թէ ջուր եւ թէ ծովային ցեղեր կամ՝ ատորներըս մեծ ամեծ խաղաղակներով։ Հիւանդանոցին շուրջը զարգարուած է պարտեզով է հովանաւոր սեյւերով։ Եղալու համար այտտեղի վճարէ՛ն՝ Ռ. կարգ 15 կոպէկ, Բ. կարգ 10 կոպէկ եւ աղքատներու համար 2 կոպէկ։ Առանձին բաժիններ կան քանից եւ կանոնող համար։ Բաժնուած են իրարմ նշնպէս ջրի եւ ցեխի լոգարանները։

Հայերէի լիմանը թէ եւ չունի նոյն գիւրութիւնները, բայց նշնպէս շատ կը յաճախուի. այսպէս շատ սիրուն է դրոսավայր այդի՛ն՝ ճոխ բուսականութեամբ եւ հոկայ ծառերով։

Ամենի փոքր լիմանն է՝ Կալա-Լիբնիճայլի, որ ծովէն շատ նեղ շերտով մի միայն բաժնուած է եւ այս պատճառաւ ու ջրին որպիսութեամբն ալ միւսներէն կը զանազանի. ջուրն աւելի հանդարտ է, շատ կը տաքնայ եւ աղիութիւնն ալ պակաս է։

Այս լիմաններուն մէջ յատկապէս հիւանդներն են որ բաղիթի կ'անեն։ Բայց Օդէսայի նաւահանգիստը հրապուրիչ է նաեւ սովորական ծովային բաղիթ առանոցներուն համար։ Ծովէն զերաց վրայ, թէ քաղաքին մէջ եւ թէ յատկապէս քաղաքէն դուրս՝ մեծ, փոքր եւ միջին կաշուած գոլթուներու մէջ յատուկ լոգարաններ կան. որոնք թէ գիրքով եւ թէ երթեւեկութեան համար մեծ գիւրութիւններ կ'ընծայեն։ —

ԻՐ.

Դիպ ալ ի վիճմնաւ։

Օրը կիրակի էր՝ երբ թող Օդէսան Բարեկամս մի մշնորդութեան շնորհիւ այն տնտեսական օրը յաւուրեցաւ VISA անկ տալ իմ անցագիրս Աւստրիական հիւպատոսարանին, եւ գիւնիք երկաթուղւոյ կոյտարանը։ Կառքն արագ սահեալ՝ Գոռլից-Բայա

փողոցէն, որ քաղաքին ամենափոքուն փողոցներէն մէկն է, բերաւ զիս կոյտարան, որ նշնպէս գեղեցիկ եւ շատ ընդարձակ շէնութիւն է։ Գրանիտ քարն այտտեղ ալ կ'իշխէ. մեծ գրան սանդուղքն ամբողջ գրանիտէ շէնուած է։ Գաւիթի ճաշլիկ յատակ ունի եւ ուղեւորաց սրահներ շատ սիրուն զարդարուած են։ Մի պատահութիւն միայն ունի, այն է որ իրենց ընդարձակութեան համեմատ բարձր չեն։ Օդէսայէն օրը է կառախուժ (train) կ'ելլէ, որոնց ամենէն արագն է ձեկայիճայը։ Ղեւթը շուտէի կամայ երթալու, ուստի ընտրեցի ձեկայիճայը։ Երեկոյանք ժամը 9, 40ին խաղցոցիւ սուրցին չլինը մեր հրաժեշտն Օդէսային տուաւ, եւ կարախուժը շարժեցաւ յառաջ՝ վաղորներու երկար շարքով մը բեռնաւորած, որոնց մէջ բազմութիւնը կ'եւար։ Գիպուածի բերմամբ իմ նստած կառւի մէջ 7 հոգի էինք միայն, եւ ամենքս զատ զատ ազգութիւն կը ներկայացնէինք Հայ, Յայն, Գաղղիացի, Ռուս, Լեհ, եւնէ Եւրժ ժամանակէն մեր խոսակցութիւնն ընդ հանուր եղաւ, եւ Գաղղիացին յաւուրեցաւ իր վառվառն խոսքերովն ամենուս ուշադրութիւնը իր կողմը գրաւել։

Հետզհետէ հեռացան մեզմէ՝ Օդէսա, իր նաւահանգիստը, ծովը չըկախուց, որոնց փոխարէն շուգեղանք բացաւ մեր առջև։ Ընդամենալ արտեր ու դաշտեր, որոնց մէջէն բուռն ուժով յառաջ վազելէն եւ քանի որ երբորդական կոյտարանները հանդիպէին վերջը, կանգ առինք Ռազել-Եայ կոյտարանը։ Այտտեղ մեր շուգեղանքին կենդանի բեռն անդամահատեցին։ Այս կոյտարանն ինչպէս անունն ալ ցոյց կու տայ (Ռազել-Եայ = բաժանողական) կը ծառայէ կիւիճ եւ վոշիսի կ'իմաց շուգեղանքին իրարմ բաժնելու։

Մեր ուղեկիցներուն մէկ մասը իր շուգեղանքով միասին մեզմ բաժնուելէն վերջ՝ մեր ձեկայիճայը թողուց Ռազել-Եայան եւ նոր ուժով սկսաւ յառաջ գիւնել։ Գիշերուան մնացած ժամանակը նուիրեց լքնոյ՝ եւ իր հետեւում օրն առաւտուն արթնցայ, մինչը դարձաւ կը սրանայինք դաշտերու մէջէն։ Այս՝ Ռուսաստանի հարստութիւնը կազմող ընդարձակ դաշտավայրերը բոլորն ալ խնամքով մշակուած էին։ Եղիւս ամիս էր, եւ երկրագործները խուճ խուճ՝ իրենց ամբողջ աշնան եւ զարանն ցոյցիւ արդիւնքը ձեռք բերելու պատրաստութիւններով էին զբաղած։ Ահագին տարածութեամբ վրայ ոչ մի բլուր եւ ոչ մի բարձրութիւն կը նշմարուէր, արտեր էին որ կը զիմարտէին զմեզ շարունակ։ Նոյն օրը ժամը 10 անցած էր՝ երբ հասանք Պառլիւլի, որ ռուսական սահմանին վրայ փոքր գիւղ է, եւ ապա մտանք աստրիական հողն եւ կանգ առինք Վալիւլի։ Այտտեղ հրաւիրեցին զմեզ թողնել ռուսական շուգեղանքն եւ մենք մեր իրեղեններուն հետ՝ առաջնորդուեցանք աստրիական մարաստունը։ Մարաստան պաշտօնաւորներն ուշադրութեամբ կը քննէին իրեղենները։ Երբ

Այս փողոցը յառաջայն իրաւանք կը կոչուէր, բայց վերջերս Ռուսաց մեծ բանաստեղծին անունն է առնոր, որովհետեւ Պառլիւլի նշն փողոցին մէջ ապրել է 1827ին։ Պառլիւլի ընկալաբար մինչեւ հիմայ ալ կայ, բայց բաւական հին է ընկալաբար։

կարգն ինձ եկաւ, եւ շուտ ազատեցայ, որովհետեւ իմ իրեզնէներ բոլորովին անմեղ էին: Աւստրիական պաշտօնատէրն անցադիւս առաւ քննել, իրենց հիւպատոսին visabon առաւ, ապա nach Wien? (դէպ ի վիճենա)՝ հարցոց, որուն՝ երկուր Ja (այո) մը պատասխանելէս վերջը, անցադիւս զմաց ներսի սենեակն, եւ այնտեղ՝ երեւի արձանագրութեան երեք արիւնքէն վերջը, կրկին դարձաւ — Այս կայտաւ ըստի մէջ զանազան հրեայ լուսնայախիտներ իրենց ծառայութիւնը կ'առաջարկէին ուստական դրամն աւստրիականի վերածելու: Կայտարանի դրամակրկն ալ վիճենայի կամ այլ տեղերու համար տուտականքը կու տար: Եւ այն երկու գործն ալ Օդէաս կատարած՝ եւ ոչ մէկուն պէտք ունէի այնտեղ: ամբողջ անցքին համար Օդէասէն մինչեւ վիճենա՝ տամսակի զբոյսն առած էի Օդէասի կայարանին մէջ, վճարելով 14 րուբլի 62 կոպ. ուսական եւ 30 դուշտը 17 կր. աւստրիական փող (երկուրդ կողմի համար): Երբ այս բոլոր գործողութեանց վերջն եկաւ, անցանք աւստրիական շողեկաւքն, որ կայարանի առջեւ պատրաստ մեզի կը սպասէր. իրեզնէներու տեղադրելէն վերջն ինչոյն այց ելալ չուզեկաւքին ճաշարան-փողոսին (որ կը պակսէր ուսական ձեպընթացին մէջ): Շագնկաւքը սուղեց ուժգին եւ ձեռք առաւ Կրակաւ ճանապարհ: Մենք արդէն բոլորովին հեռացեր էինք առաւական սահմանէն:

Կ. ՏԻՒՐԵՆՍ

Ա Ձ Գ Ս Գ Ր Ա Վ Ա Ն

Հ Ո Յ Ի Թ Թ Վ Ո Ւ Հ Ի Մ Ի Վ Ի Ն Ն Ո Ւ

Փրոֆ. Ալբերտ բժշկին «կանանց, վրայ գրած գիրքը մեծ յուզում յառաջ բերաւ գիտնական կանանց մէջ, եւ յանկարծ արդի խնդիրներէն մէկը դարձաւ. այս խնդիրն ալ: Բժիշկ կանայք գրքերով եւ տետրակներով փրոֆէսորին ընդգիմարանութիւններ գրեցին եւ կը գրեն: Աւալիններէն մէկն եղաւ Դ. Տիլկին Կերշբաու-մեր (Kerschbaumer) որ ի Սայգաուրգ ակադեմի-թարանի մը վարչուհին եւ Այս Տիլկին առընթերցանութիւններէն մէկն է հայագրի օրիորդ մը՝ նոյնպէս վկայեալ բժշկուհի, Օր. Մարգարիտ Դ. Մէլլը Բէգլարեան: Դէպ ի Թիլկինը ճամբայ չեկած ուղեց օրիորդն այցելութիւն մը տալ եւ ի վիճենա, բայց կանանց խնդրին հոս ալ նուիրուած հետաքրքրութիւնը տեսնելով, զեղաւ իւր վիճենայի բարեկամ տիկնանց աղերսանքին եւ բտա՝ մասին նպաստել ուղեց այս խնդրին՝ հրապարակական ծառայութեան մը: Նոյնման 7 Հինգշաբթի իրիկունը ժամը 7ին Gewerbeverein սրահները լեցուած էին

400—450 հրաւիրեալներով, որոնց մէջ կը գտնուէին գրեթէ իմբովին եւ ընտանեօք վիճենայի հայ գաղթականութիւնն, որ եկած էր առաւել փայլ մը տալ իւր ազգակից բժշկուհիներ փառաբանութեանց: Ի վիճենա, բժշկաց քաղաքի մը մէջ, հայ օրիորդի մը այս ծառայութեան հրաւիրած էր Ժողովարարհը, զփրոֆ. Շառուտա՝ անուանի կնախօսը, զփրոֆ. Գոմպէրց, ընդհանուր հիւանդանոցին տեսուչը՝ զփրոֆ. Փոն Բէօմ, արքունի դերասան լէվինսկին, եւ բազմաթիւ օրիորդներ ու տիկնանք:

Ծառայաւոր նիւթ ընտրած էր իրեն «Հայ կնոջ դիրքն իւր դրացի մահմետական կնոջ քով»:

Օրիորդ բժշկուհին առաջին անգամ ինք զինքն պայտիս ընտիր բազմութեան մ'առջեւ տեսնելով, շուարած մնացած էր, բայց քաղութեամբ սկսաւ բեմին զբայէն իւր ընտիր գերմաններէն խօսակցութիւնն, որուն բարձր ու կաշնաւոր իմաստներն եղան նշան նաեւ Օրիորդին առած բարձր կրթութեան: Գիտցաւ ծառայանք երբեմն երբեմն սրամիտ դիտողութիւններ ուղղել՝ կանանց բարձրագոյն ուսմանց ձգտման դէմ մնացողներու, եւ նոյն իսկ արքունի խորհրդական փրոֆ. Ալբերտի դէմ:

Ռուսահայապաշտօնաբան հրաւիրեց ունկնդիրները՝ մտք փոխադրուիլ պարսիկ սահմանակից Եդիսարեթովոյ նշանագր: Գովեց «կանանց խնդիրն», նկատմամբ ուսական պետութեան ցոյց տուած «մարդասիրական» կարգադրութիւնները. նոյնպէս արդի յառաջգիտութեան համար հայ կանանց յայտնած փոյթն ու ջանքը դրուատեց: «Բժշկուհին եւ փաստաբանուհին շատ մեծ յարգ ունին, կը տան, ի Ռուսաստան: Ոչ որ կը համարձակի ըսել, թէ «նայեցեք կին մըն է բժիշկը». հայ լեզուին մէջ կնոջ՝ էրիկ մարդու նկատմամբ ունեցած ստորնութիւնն յայտնող հայ առակ մը չկայ, կըսէր. կնոջ մտաւոր զօրութիւնը շատ բարձր է եւ ինքնակրթութեան տարած փութովը կը հաւասարի այր մարդու: Գիտնական կինը շատ կը յարգուի Ռուսաստան, նոյն իսկ Գերմանիայի կիններէն աւելի, եւ Գերմանիայի համալսարաններէն ետ դարձող ուսանող երիտասարդներն հոն շատ բան սորված չեն, բայց եթէ շատ գաւրեւոր իմեւ եւ կանայքն անարգել:

Այսպիսի ընդհանուր տեսութենէ մը ետքը, հայ գիւղացի կնոջ կեանքը պարզեց օրիորդ բժշկուհի: «Գիւղացւոյ մը տան մէջ ամէն բան «այր մարդու» ձեռաց գործերը չեն: Ի բայց առեալ զհեքները, անտեսութեան վերաբերեալ